

O‘QITUVCHINING IMIDJINI SHAKLLANTIRISH

Bektursinova L.X.

Qoraqalpoq Davlat Universiteti. Pedagogika va psixologiya kafedrasi dotsenti. (PhD)

Tayanch so‘zlar: shaxsiy komponent, kasbiy komponent, vizual komponent, kinestetik komponent, pedagogik mexanizmi takomillashtirish, pedagogik mahorat, ijodiy rivojlanish muhiti.

Ключевые слова: личностный компонент, профессиональный компонент, визуальный компонент, кинестетический компонент, совершенствование педагогического механизма, педагогическое мастерство, среда творческого развития.

Key words: personal component, professional component, visual component, kinesthetic component, improvement of pedagogical mechanism, pedagogical skill, creative development environment.

Ilm-fan va texnika taraqqiyoti ta’lim berish sohasida ham yangi-yangi ehtiyoj va talablarni yuzaga keltirmoqda. Yosh avlodga ta’lim berishning zamonaviy texnologiyalari, zamonaviy shart-sharoitlarga ega ta’lim jarayonini tashkil etish borasida xalq ta’limi tizimida bir qator islohotlarning olib borilayotgani ham bejiz emas. Shu o‘rinda ta’lim berish muassasalarining rivoji, ularning jamiyatdagi o‘rni va mavqeini oshirish har doimgidanda zaruriy ahamiyat kasb etmoqda. Ta’lim muassasalarining samarali faoliyatini tashkil etish, ular o‘rtasida sog‘lom raqobat muhitini oshirish yo‘llarini izlash va bu borada xalqaro tajribani, zamonaviy maktab imijini yaratish mexanizmlarini o‘rganish bilan yuqorida keltirib o‘tilgan masalalarga yechim topish mumkin. Zero, ta’lim xizmatlari bozorida sog‘lom raqobatning rivojlanishi bilan ta’lim berish sifatiga va samaradorligiga erishiladi.

Pedagoglarning imiji qanchalik yuqori bo‘lsa, shunchalik yoshlar orasidagi katta aql egalari shu sohaga o‘zlarini bag‘ishlaydilar, ularni kasb faoliyatiga aylantiradilar va aksincha pedagog imiji yetarli saviyada bo‘lmasa intellektual yoshlar ushbu kasbni chetlab o‘tishga harakat qiladilar. Demak, oliy ta’lim tizimidagi pedagog imiji mamlakatni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini belgilovchi muhim omillardan biri qatorida baholansa bo‘ladi.

O'qituvchining imidjini shakllantirish - bu o'qituvchiga bolalar bilan muvaffaqiyatli ishlash uchun ob'ektiv ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiy fazilatlar va munosabatlarning kuchli tomonlari haqida ma'lumot berishga qaratilgan faol maqsadli faoliyat. O'qituvchi obrazining yosh avlod kamoloti uchun to'g'ri tushunilgan o'qituvchilik va tarbiyaviy ahamiyati uning individualligini modellashtirishga mas'uliyatli munosabatini shakllantiradi. O'qituvchining pedagogik axloqning asosiy tamoyillarini amaliy o'zlashtirishi, uning kasbiy madaniyatini yuksaltirishi va mehnatni ilmiy tashkil etishi obrazni shakllantirishning muhim jihati hisoblanadi. Muvaffaqiyatli ishlab chiqilgan pedagogik qiyofa o'qituvchining o'zini o'zi tasdiqlashiga va uning keyingi kasbiy o'zini o'zi takomillashtirishga ta'sir qiladi.

Pedagogik kompetensiyalarning aksariyati asosan o'qituvchining shaxsiyati va faoliyatidagi o'zini o'zi bilish, o'z-o'zini aks ettirish muammolari bilan bog'liq.

Kasbiy o'z-o'zini anglash - o'qituvchi shaxsining o'zagi bo'lib, u etakchi shaxs tuzilmalari: motivlar, munosabatlar, qadriyatlar, e'tiqodlar, ideallar o'rtasidagi munosabatlar va muvofiqshtirishni amalga oshiradi.

Individual obrazni shakllantirish o'qituvchining o'z-o'zini rivojlantirishning ajralmas qismi hisoblanadi. Shuni ta'kidlash kerakki, o'qituvchining individual qiyofasi uning kasbiy o'zini o'zi anglash xususiyatlari va rivojlanish darajasini ham bevosita aks ettiradi. Surat ijtimoiy ta'sirlar ta'sirida shakllanadi, ular ma'naviy hayotni takror ishlab chiqarishning ijtimoiy algoritmini ifodalaydi, lekin ularning roli axloq va axloqning o'zaro ta'sirini ta'minlash bilan chegaralanadi. Boshqacha qilib aytganda, obraz psixika hayotini (shu jumladan uning eng intim tomonlarini) borliqning individual va guruh tajribasi bilan uyg'unlashtirish zarurligini aks ettiradi.

Shu munosabat bilan ta'lim sohasidagi zamonaviy mutaxassisga qo'yiladigan asosiy talablarni aks ettiruvchi o'qituvchi obrazining tuzilishini alohida ajratib ko'rsatish kerak. Tasvirni ikki ma'noda tushunish mumkin: keng va tor. Tor ma'noda tasvir - bu predmetning faqat vizual, tashqi tomoni, ma'lum bir til yordamida shakllangan, ham sintaktik, ham semantik ma'noda tushuniladigan ramziy tasvir. Shu ma'noda, tasvir o'ziga xos «yarim tayyor mahsulot» dir, chunki u tomoshabinlar uchun «spekulatsiya qilish» yo'nalishini belgilaydi. Keng ma'noda tasvir tana va ma'naviy tabiatning sifat jihatidan har xil, heterojen hodisalarining murakkab munosabatlarini, shaxsning ichki va tashqi ko'rinishlarining uyg'un kombinatsiyasini anglatadi.

O'rganilayotgan hodisani bunday tushunish ilmiy adabiyotlar tahlili asosida qurilgan tasvirning umumiy tuzilishini taklif qilish imkonini beradi. Ushbu tuzilishga ko'ra, tasvir bir butunlik bo'lib, uning alohida qismini belgilaydigan xususiyatlarni o'z ichiga oladi.

Professional imidjning tuzilishi.

Professional imidjning asosiy komponentlari	
Tabiiy komponent	jismoniy, psixofiziologik xususiyatlar, temperament, yosh, jins
Shaxsiy	ta'lim va tarbiya natijasida inson tomonidan olingan fazilatlar: axloqiy, kommunikativ, intellektual

Ko'rsatilgan xususiyatlar orasida nafaqat shaxsiyatning tabiiy xususiyatlari, balki sun'iy ravishda yaratilishi mumkin bo'lgan xususiyatlar ham mavjud. O'qituvchi obrazining tuzilishiga quyidagilar kiradi:

Tabiiy komponent - jismoniy, psixofiziologik xususiyatlar, temperament, yosh, jins. O'qituvchiga qo'yiladigan talablarni tahlil qilish asosida shuni aytishimiz mumkinki, o'qituvchi mukammal jismoniy ma'lumotlar bilan ajralib turishi kerak, optimal temperament - sangvinik, jismoniy va ruhiy chidamlilikning yuqori darajasi.

Shaxsiy komponent - ta'lim va tarbiya natijasida shaxs tomonidan qo'lga kiritilgan fazilatlar: axloqiy, kommunikativ, intellektual, hissiy-irodali va boshqalar O'qituvchi o'z faniga muhabbat, o'quvchilarga nisbatan insoniylik va shaxsiy munosabatlarning butun tizimi bilan ajralib turishi kerak. tajriba bobida bizni ko'rib chiqadigan fazilatlar.

Kasbiy komponent - kasbiy tajriba va faoliyat bilan bog'liq fazilatlar: kasbiy kompetensiya, bilim, ko'nikmalar; kasbiy faoliyatning individual uslubi.

Xulq-atvor komponenti turli vaziyatlarda inson xulq-atvorining turli tomonlarini aks ettiradi: umuman olganda etakchilik xatti-harakati, qiyin vaziyatlarda xatti-harakatlari, ishbilarmonlik odob-axloq qoidalariga rioya qilish va hokazo. O'qituvchi, albatta, yetakchi, o'quvchilar uchun namuna bo'lishi kerak. Aks holda, talabalar buni e'tiborsiz qoldiradilar va uning ta'sirining samaradorligi kichik bo'ladi va shuning uchun darsning o'zi ham samarali bo'ladi. O'qituvchilar bilan bo'lgan suhbatimiz natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchining yetakchilik fazilatlarini bo'lmagan taqdirda, o'qituvchining yuqori kasbiy bilimini kerakli darajada amalga oshirib bo'lmaydi.

Bundan tashqari, o'qituvchi obrazi tarkibida ramziy xususiyatlarni o'z ichiga olgan tarkibiy qismlar mavjud:

Vizual komponent - yaxshi durush, vizual joziba, qiziqarli, ammo provokatsion kiyimlar va boshqalar.

Yeshitish komponenti - ovoz tembri va intonatsiyasi; so'zlashuv uslubi, nutqning tezligi va hajmi, artikulyatsiyasi kabilar. O'qituvchi tushuntira olishi, ishtirak qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Kinestetik komponent - imo-ishoralar, tana harakatlari, mimika, nigohning yoʻnalishi va harakati va boshqalar. Uning yuz ifodalari ifodali boʻlishi kerak, lekin ortiqcha emas.

Xushboʻy - hidlar tizimi. Parfyum hidlari minimal boʻlishi kerak, begona hidlar yoʻq, tartibsizlik qabul qilinishi mumkin emas.

Strukturaning barcha tarkibiy qismlari oʻzaro bogʻliq boʻlib, birlikni tashkil qiladi va insonda tashqi va ichki uygʻunlikni nazarda tutadi. Biroq, ikkinchi blokning tarkibiy qismlari, ular birinchi boʻlib idrok etilishiga qaramay, bizning fikrimizcha, ikkinchi darajali. Bu paradoksal xususiyat ijobiy vizual tasvir insonning oʻz ustida chuqur ishlashi natijalarini tashqi koʻrinishi bilan bogʻliq.

Shunday qilib, biz oʻqituvchi obrazining asosiy tarkibiy qismlarini tahlil qildik, psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish asosida zamonaviy oʻqituvchining kasbiy muhim fazilatlarini tizimini batafsil koʻrib chiqamiz.

Ijobiy obrazni samarali shakllantirish uchun oʻqituvchi quyidagi fazilatlarga ega boʻlishi kerak: Insonparvarlik zamonaviy pedagogikadagi eng umumiy va murakkab tushunchalardan biridir. Uning asosiy maʼnosi - aql-idrok, ulkan salohiyatga ega boʻlgan shaxs, tabiat va ijtimoiy munosabatlar toji sifatida insonga boʻlgan muhabbat. Gap insonning qarashlari, individual va boshqa xususiyatlaridan qatʼi nazar, unga teng huquqli shaxs sifatida hurmat, hayrat, uning manfaatlarini, qarashlarini, agar ular oʻz qonunlari qoʻriqchisi boʻlgan umuminsoniy qadriyatlarga zid boʻlmasa, himoya qilish haqida bormoqda. Insonparvarlik, ijtimoiy qadriyat yoʻnalishlari, axloqiy tamoyillar va xulq-atvor meʼyorlari asosida “inson omili” deb ataladigan asosiy belgilar majmui shakllanadi.

Insoniylik tushunchasi yuzga yaqin boshqa, aniqroq tushunchalarni oʻz ichiga oladi. Ular orasida eng muhimlari tinchlik, sezgirlik, olijanoblik, ishtiyoq va tanlovdir.

Oʻz faniga qiziqish oʻqituvchining pedagogik yoʻnalishini shakllantiruvchi asosiy sifatlardan biridir. Oʻqituvchining oʻz kasbiga yoʻnaltirilganligi uning ishtiyoqida namoyon boʻladi. Bu hayotning maʼnosiga aylanadi. Bu ikkita oqibatlariga olib keladi. Bir tomondan, oʻz ishiga mehr-muhabbat oʻqituvchilarni doimiy ravishda oʻz malakasini oshirishga, hamkasblarining mehnati bilan qiziqib, ularga yordam berishga, oʻz ishiga foydalisini tanlashga, yaʼni faol ijodkor boʻlishga undaydi. Boshqa tomondan, agar talabalar ular bilan mashgʻulotlar oʻqituvchi uchun ogʻir vazifa emas, balki zavq ekanligini his qilsalar, ular oʻzaro javob berishadi.

Vakolat - bu fikri hisobga olinadigan, ular taqlid qilishga intiladigan va muayyan masalalarni hal qilishda ishonchli shaxsning sifati. Pedagogik faoliyatning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchining vakolatiga bog'liq.

Talabalar orasida obro'ga ega bo'lgan o'qituvchi ularga kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, avtoritet o'qituvchi faoliyati jarayonida paydo bo'ladi, shuning uchun u o'qituvchi mahorati va uning obrazining boshlang'ich, asosiy emas, balki ikkinchi darajali tarkibiy qismidir. Oliy ta'limda o'qiyotganda uni sotib olish mumkin emas. Maktabga kelgan yosh mutaxassis o'zining pedagogik mahoratini oshirib, mutaxassis obro'siga ega bo'la boshlaydi.

O'qituvchining vakolati quyidagi tarkibiy qismlardan iborat.

- Mutaxassisning vakolati: bu sohadagi bilim va ko'nikmalarga bog'liq.

- Yoshning obro'si: o'qituvchi maktab o'quvchilari oldida yoshi kattaroq, tajribali shaxs sifatida obro'ga ega.

- Lavozim vakolati, ya'ni o'qituvchining o'qituvchi sifatidagi maqomi, bundan kelib chiqadigan barcha huquq va majburiyatlar.

Shaxs sifatida axloqiy hokimiyat; uning yo'qligi o'qituvchi vakolatining barcha boshqa tarkibiy qismlarini bekor qilishi mumkin.

Chidamlilik, topqirlik, talabchanlik - o'qituvchining shaxsning irodaviy sohasi bilan bog'liq muhim fazilatlar.

O'qituvchi uchun topqirlik kabi fazilat katta ahamiyatga ega. Auditoriyada tez-tez zudlik bilan qaror qabul qilishni talab qiladigan vaziyatlar yuzaga keladi.

O'qituvchining ajralmas sifati uning talabchanligi bo'lishi kerak. Tashkilotchilik - bu shaxsning murakkab integrativ sifati. Buni shaxsning xulq-atvoriga faoliyatni tashkil etish qobiliyati, tartibli holati sifatida, shaxsning tashkiliy fazilatlarini majmui, ularning rivojlanish darajasi, faoliyat ko'rsatishi va hokazolar sifatida ko'rib chiqish mumkin. Shuning uchun tashkilotsiz hech qanday kompetensiya bo'lmaydi.

Faollik insonning eng muhim sifati bo'lib, u mehnatda, o'qitishda, ijtimoiy hayotda, ijodning turli turlarida, sportda, o'yinlarda va hokazolarda g'ayratli va intensiv faollikda namoyon bo'ladi. Faoliyatni inson faoliyati va xulq-atvorining xarakteristikasi sifatida ham uning qobiliyatlari, bilimlari, ko'nikmalari, intilishlari, maqsad va vazifalarini ro'yobga chiqarish va rivojlantirish darajasini aks ettirish mumkin. Bu nafaqat ichki vosita, balki shaxsning har tomonlama rivojlanishining zarur sharti, shaxs va u rahbarlik qiladigan jamoani qayta qurishning zarur elementidir. Gap maqsadga muvofiq tashkil etilgan, boshqariladigan faoliyat haqida bormoqda.

Ushbu kontekstda empatiya insonning empatiya qilish, ya'ni boshqa odamning holatini (xususan, yuz ifodalarida) his qilish, shaxslararo

munosabatlar jarayonida ularga empatiya qilish qobiliyati sifatida qaraladi. Empatiya - bu shaxsning kommunikativ qobiliyatining majburiy tarkibiy qismi va to'liq muloqot qilish sharti. Takidlab o'tish kerakki, muloqot jarayonida u rivojlanadi. Empatiya hissiy, kognitiv, intellektual jarayonlarga asoslangan (taqqoslash, o'xshatish va boshqalar) va bashoratli bo'lib, shaxsning muayyan vaziyatlarda boshqa odamning affektiv reaksiyalarini bashorat qilish qobiliyati sifatida qaraladi.

Shunday qilib, bu shaxsiy fazilatlar o'qituvchi obrazi tuzilishida ma'lum bir «ramka» yaratadi. Lekin shu bilan birga tomoshabinlarda yaxshi taassurot qoldirish juda muhim.

Adabiyotlar:

1. Arcaro J. Quality in education: An implementation handbook. – Delray Beach, Fla.: St. Lucie Press. 1995. – 210 p.
2. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperation and the use of technology // Handbook of research on educational communications and technology / In J.M. Spector (3d ed.). – NY : Taylor and Francis eLibrary, 2008. – P. 401–425.
3. Баева И.А. Тренинг психологической безопасности в школе. – СПб.: Речь, 2002. – 251 с
4. Калюжний А.А. Психология формирования имджа учителя. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 222 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс, 1994. – 497 с

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada ta'lim sohasidagi mutaxassislarning kasbiy va umumiy madaniy kompetensiyalari shakllantirishga qaratilgan bo'lib, o'qituvchining kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishi hamda hamkasblar bilan hamkorlik qilish va jamoada ishlashga tayyorligi, shaxsiy imidjini loyihalash va amalga oshirish, muassasaning imidjini saqlash va yaxshilash qobiliyatida namoyon bo'ladi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье основное внимание уделяется формированию профессиональных и общекультурных компетенций специалистов сферы образования, что проявляется в профессиональном саморазвитии педагога и готовности к сотрудничеству с коллегами и работе в коллективе, разработке и реализации личного имиджа, поддержанию и улучшит имидж учреждения.

SUMMARY

This article focuses on the formation of professional and general cultural competences of specialists in the field of education, which is manifested in the teacher's professional self-development and readiness to cooperate with colleagues and work in a team, to design and implement a personal image, to maintain and improve the image of the institution.